

NRC Januari 2014

Mijn carrière begon in het asiel

Bijzonder hoogleraar Marie-José Enders (1945) bestudeert de relatie tussen mens en dier. „Mensen bellen eerder de politie als de buurman de hond mishandelt, dan als hij zijn kind slaat”, zegt ze in een kasteelkelder.

Door Tekst en Rinskje Koelewijn foto Ilja Keizer

zaterdag 11 januari 2014

Miauw, miauw”, deden collega’s als ze haar tegenkwamen op de gang. Soms blaften ze. Marie-José Enders-Slegers kan er, na twintig jaar, wel om glimlachen. Ze was docent aan de psychologiefaculteit van de Utrechtse universiteit en deed promotieonderzoek naar de relatie tussen mens en (gezelschaps)dier. „Collega’s waren sceptisch”, zegt ze. Argwanend. Lacherig. „Maar de studenten vráten het.”

Ze deed onderzoek naar ouderen tussen de zeventig en tachtig en toonde aan dat mensen mét een huisdier zich gelukkiger en minder eenzaam voelen. Ze liet zien dat bewoners van een verzorgingstehuis minder zorg en minder medicatie nodig hebben als ze hun hond of kat in de instelling mogen houden. Ze bracht onder woorden wat dieren voor het welbevinden van mensen kunnen betekenen. Zo werd ze doctor in een vak zonder Nederlandse naam. Ze is nu 69 en sinds een half jaar bijzonder hoogleraar in de antrozoölogie (*anthropos*: mens, en *zoön*: dier) aan de Open Universiteit in Heerlen.

De eerste antrozoölogieprofessor van Europa is de vrouw van de huisarts in Ammerzoden. Moeder van twee dochters en een zoon. Oprichter en vrijwilliger van het plaatselijke asiel. De oudste dochter van zes kinderen, die na haar MMS-examen een jaar bij haar moeder in de leer ging om zich te bekwamen in het huishouden. „Meisjes studeerden niet, meisjes trouwden.” Toen Marie-José Enders veertig werd, haar jongste dochter was acht, haalde ze haar colloquium doctum en ging psychologie studeren. „Ik ben pas heel laat aan mezelf toegekomen.”

Ik haal haar op van haar kamer op het universiteitscomplex. Twee dagen in de week reist ze, tweeënhalf uur heen en tweeënhalfuur terug – naar Heerlen, de andere dagen werkt ze vanuit huis. Colleges geeft ze niet. Studenten aan de Open Universiteit doen aan zelfstudie, meestal in deeltijd naast hun baan. Marie-José Enders heeft vijf promovendi die ze individueel begeleidt; een verpleeghuisarts, een fysiotherapeut, een bioloog, twee psychologen. In Heerlen kan ze plannen maken met de twee docenten die bij haar leerstoel horen. „Antrozoölogie is zo’n jong vak. We moeten bedenken hoe we het gaan invullen.”

We lopen naar kasteel Terworm, een wandeling van een minuut of twintig over de grindpaden van het landgoed. Onderweg zwaait ze naar lunchwandelende collega’s. „Gezond bezig, hoor.” Een hondje aan de lijn begroet ze vriendelijk met „dag hondje”. Zelf heeft ze net weer een nieuwe. Een Bosnische straathond van nog geen jaar oud. „Ik kende mijn man net. Ik zei: zodra we getrouwd zijn, neem ik een beest.” Er kwam een herdershond,

een poes, kippen, nog een hond. „En voor ieder kind kwam er een kat.” Toen de laatste hond was overleden, belde ze het asiel dat ze zelf oprichtte. „Hebben jullie nog wat leuks.” Er arriveerde toevallig net een vrachtlading van straat gehaalde honden uit Bosnië. „Een reu begon me meteen te likken. Zo slim en lief. Een ander dier dat hetzelfde probeerde, kreeg van hem een oplawaai. Het is goed jongen, zei ik toen. Ik neem jou wel.” Sammie heeft geen ballen meer, en is nog niet helemaal gewend aan zijn nieuwe bestaan. „Maar het is onvoorstelbaar hoe onvoorwaardelijk de liefde is van zo’n dier.”

De auberge van de kasteelkelder is vrijwel leeg. Marie-José Enders kiest een tafeltje op een plek waar nog een beetje daglicht is. Ze bekijkt de menukaart. Vanochtend stond er, onverwacht, een nieuwjaarsontbijt klaar voor de hele afdeling psychologie. „Aardig hè”, zegt ze. Zo hartelijk als ze is ontvangen op de universiteit. Ze neemt een club sandwich. „Voor ik weer thuis ben, is het acht uur.” Ze heeft op zondag vast voorgekookt voor haar man en zoon die een paar dagen op bezoek is. Paëlla. „De afspraak was altijd: ik kon mijn gang gaan, en studeren zoveel als ik wou, zolang niemand in het gezin eronder zou lijden.” Aan die belofte houdt ze zich. „Niemand is ooit iets tekort gekomen. Hoop ik.”

Zij stond om vijf uur op om te leren, werkte overdag in de apotheek aan huis, schreef haar artikelen als de kinderen sliepen. Waarom al die moeite? Ze kijkt even verwonderd en zegt dan: „Vaak kwamen patiënten van mijn man met vragen bij mij. Ik kon met mijn hart en intuïtie antwoorden, maar echte kennis had ik niet. Ik dacht: als ik een studie heb gedaan, kan ik zelf besluiten nemen.”

Haar vader, die bij de elektriciteitsmaatschappij in Den Bosch werkte, deed naast zijn werk ook de ene na de andere opleiding. „Alleen de universiteit, dat redde hij niet met zes kleine kinderen.” Zo jammer dat hij haar geen professor meer heeft zien worden.

Naast haar studie begon ze een asiel. Een buurman bij haar om de hoek in Ammerzoden had een schuur vol aanloophonden. „Zwerfers die voorheen met een steen de Maas of Waal in werden gegooid, kwamen nu bij hem terecht.” De schuur raakte overvol, het werd onhoudbaar. Met vrienden en burens zorgde ze voor de dieren. Er kwamen poezen bij, nog meer honden. En zo is haar carrière begonnen. „Jij met je miertjes en je piertjes...” Dat zei de hoogleraar bij wie ze student-assistent was. „Hij wilde graag dat ik bij de universiteit bleef, maar dan moest ik wel promoveren. Hij zei: ‘Dat asiel van jou. Doe dáár dan wat mee.’”

Je kunt er lacherig over doen, ze heeft haar studieonderwerp voor heel wat wetenschappelijke commissies moeten verdedigen, maar waarom eigenlijk al die argwaan? „Waarom zo cynisch?” Zestig procent van de Nederlandse gezinnen heeft een of meer huisdieren. En dat zijn de *gezelschapsdieren*, niet de dieren die we houden om te eten (koeien, schapen, geiten). Om precies te zijn hebben we: 2,9 miljoen katten, 1,5 miljoen honden, 2 miljoen zang- en siervogels en 6,6 miljoen siervissen. En wie durft te beweren dat er géén innige relatie is tussen de mens en zijn gedomesticeerde dieren: 45 procent van de Nederlandse honden slaapt in bed bij de baas, en 62 procent van de katten. Dat is geen gezelschap, dat is een gezinslid.

Mensen kregen volgens evolutionair psychologen al ruim 17.000 jaar geleden – sommigen zeggen 22.000 jaar – een innige verhouding met dieren. Misschien, zegt Marie-José Enders, is de relatie mens-hond wel zo innig dat er sprake is van co-evolutie. Twee soorten zitten zo

in elkaars leefgebied, dat ze hun gedrag in de loop der tijd aan elkaar gaan aanpassen. Zoals de sporenkievit en de krokodil; het vogeltje vindt zijn voedsel tussen de krokodillenkiezen, en maakt het al pikkend schoon. Omgekeerd is de krokodil het vaste wegrestaurant voor het vogeltje.

„Dieren geven heel veel”, zegt Marie-José Enders. Uit haar onderzoek blijkt dat dieren de basale behoeften van een mens bevredigen. „Ze geven ons liefde, warmte, het gevoel dat we ze kunnen vertrouwen, en dat de liefde onvoorwaardelijk is.” Doen alle dieren dat? „Alle dieren waarmee contact mogelijk is.”

En wat hebben dieren aan ons? „Hetzelfde.” De liefde is wederzijds? „Dat denk ik wel. We kunnen niet zonder elkaar.” Toch zijn er hele werelddelen waar de liefde voor dieren vooral door de maag gaat en er weinig verschil gemaakt wordt tussen een stukje hond en een lapje koe. „Er zijn grote culturele verschillen. In het Westen vinden we het schokkend dat iemand opeet wat ons het liefste is.”

In Nederland wekt een gestrande orka meer medelijden dan een asielzoeker op de stoep. „Mensen bellen eerder de politie als de buurman de hond mishandelt, dan als hij zijn kind slaat.” Het nieuwe meldpunt 114 wordt per maand 15.000 keer gebeld met tips over dierenmishandeling. Marie-José Enders geeft ook les op de politieacademie. „Er is een samenhang tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld. Sommige hoofdcommissarissen vinden het belachelijk, dierenpolitie. Maar optreden bij dierenleed heeft zin. Bijna altijd komt de politie zo mensenzaken op het spoor.”

Voor de gezondheidszorg zijn mens-dierrelaties interessant als dieren worden ingezet bij mensen die iets mankeren. De blindengeleidehonden bestaan het langst en zijn het bekendst. Maar er zijn ook diabetes- en epilepsiehonden, die waarschuwen als er een hypo of een aanval dreigt. Honden worden ook ingezet bij autistische kinderen, bij mensen in een rolstoel. Kinderen met het downsyndroom leren beter door dolfijntherapie, mensen bij wie psychotherapie niet aanslaat, hebben soms baat bij sessies met paarden (paarden 'spiegelen' het gedrag). De lichaamswarmte van een ezel kan voor ontspanning zorgen, honden helpen bij posttraumatische stress. Zelfs *Fur Real Friends*, levensechte speelgoedieren, zouden al een positief effect hebben op het welbevinden van dementerende ouderen.

Hondentrainers, paarden,- en poezentherapeuten probeert Marie-José Enders te verenigen onder de vlag van de organisatie die zij oprichtte in 2009: AAIZOO. Dat staat voor Animal Assisted Interventions voor Zorg, Onderzoek en Onderwijs. AAIZOO is ook de organisatie die heeft gelobbyd voor haar leerstoel in Heerlen. De internationale organisatie van antrozoölogen komt in juli samen in Amsterdam om regels op te stellen over interventies met dieren. Ook om dierenleed te voorkomen, zegt Marie-José Enders. Ze is zelf één keer, uit nieuwsgierigheid, met dolfijnen wezen zwemmen. In Mexico. „Vreselijk. Die dieren die een toerist een eind weg moeten douwen.”

„Heb je nou iets gehoord wat je nog niet wist?” Ze vraagt het terwijl ze haar jas aantrekt en achter mij de keldertrap oploopt. Door het kelderraam zien we de kasteeltuin. Op een van de bomen langs de slotgracht hangt een houten bordje. 'Wees zacht voor de dieren', staat erop. Ze slaat haar handen ineen als ze het ziet. „Och”, zegt. „Wat vind ik dat nou leuk.”

